

SEVGİ MEYDANININ KORKMAZ ASKERİ – İMADEDDİN NESİMİ

İdam öncesi Nesimi. Ressam Necefkulu

O söz büyücüsü; kısa, zor, ama mutlu bir hayat yaşadı. Takipler, sıkıntılar, korkular içinde bu diyardan o diyara baş alıp gitmeler, yarı aç yarı tok günler, haftalar, aylar...

Tabii ki, bunların rahat yaşamla alakası yoktu. Ancak bu yolu, o kendisi seçmişti. Mücadeleler, cefalara katlanarak mesleki gayeleri uğruna çarpışmaları onun intihab ettiği yaşam tarzıydı.

Bu sebeple de, başkalarına rahat gelemeyen ömür yılları, aslında onun kabul edeceği yıllardı. Belki de, başkalarının zillet saydığı günler onun açısından keyifli olmasa da, en azından hayatın olağan gidişatı demektir.

Onun niyeti birleştirmektir. Öğrencilerini, ülküdaşlarını, dostlarını, halkını; mefkurenin, düşüncelerin, sevgilerin etrafında birleştirmek...

Hatta harflerle de, sözlerle de köprü kurarak çevresindekileri bir yol, bir çizgi üstünde toplamak...

48 yıla sığın, sonu facia ile biten, inişli çıkışlı bir ömür yaşasa da o bahtiyardı; öyle ki hayattan amacına ulaşarak gitti, yaşarken sözleriyle düşüncesiyle birleştirdiği takipçilerini, etkileyici ölümü ile bir az da yakınlaştırdı, kaynaştırdı.

Bu gün dahi - İmadeddin Nesimi yılında, aramızda

6 asırdan uzun bir zaman ayrılığına rağmen, onun bir dönem mecazi anlamda söylediği sözlerin yadsınamaz hakikat olduğunu anlıyoruz.

Bizden evvel ise bu hakikati o kendisi de biliyor, Türk şiirinin güneşlerinden olduğuna inanarak beyan ediyordu:

**Bir güneştir Nesimi kim, anın
Neçeler zerresine hasrettir.**

Nesimi zerre boyutunda güneş, güneş boyutunda zerre, zerrede güneş, güneşte zerre olabilen, vasfı âliden âli saydığı söze de sığmayan bir insan, bir şair.

**Zerre menem, güneş menem,
çar ile penç-ü şeş menem,
Sureti gör beyan ile, çünkü beyane sığmazam.**

Fakat 1369 yılında o hala küçüktü ve Azerbaycan adlı anasının rahmine de sığabilirdi. Azerbaycan'ın en kadim şehirlerinden olan Şamahı'da dünyaya geldi.

Nesimler nesillikçe seyitlerdi. Bu sebepten Nesimi'nin adının, lakabının, mahlasının karşısına çeşitli kaynaklar 'Seyit' sözünü de ilave etmiş; onu Seyit Nesimi, Seyit İmadeddin, Mir İmadeddin gibi de tanıtmışlardı.

İlk gençlik yıllarından onu seciyyelendiren, farklı kılan özelliği kabına sığmamazlığıydı ki, bu yönü onun ömrü boyu takipçisi olarak kaldı. Şamahı'nın verimli eğitim muhitinde mükemmel temel eğitim olsa da, bu bilgilerin çerçevesi ona dar geldi ve daha geniş mekan aradı.

Hurufiliğe yöneldi. Şiirlerinde, dönemin sabit din tefekkürü ile uyuşmayan makamlar yüzeye çıkmaya başladı. Onun bu tür şiirlerini okuyan ve kendisi de şair olan, "Julidemu" mahlası ile yazan kardeşi Şah Handan korkarak Nesimi'ye mektup yazıp tavsiye ediyordu ki, o kalbindeki her sırrı şiire yansıtmasın:

**Gel bu sırrı kimseye faş eyleme,
Han ü hası ameye aş eyleme.**

Nesimi ise kendi içine de sığmıyordu; böyle uyarılarla, hatta tehditlerle onu amacından uzaklaştırmak, girdiği yoldan saptırmak zordu. Derya artık dalgalanıyor, nehir mecradan çıkıyordu.

Kardeşinin heyecanlı beytine Nesimi şiirle cevap vermişti:

**Derya-yi muhit cuşe geldi,
Kövn ile mekan huruşe geldi.**

**Sırr-i ezel oldu aşıkara,
Arif nece eylesin müdara?**

Cevherindeki sıgmazlık alışkanlığı onu Bektaşiliğe yöneltti.

Fakat Bektaşiliğin kalıbı Nesimi'nin ölçüsünden küçüktü. Bektaşiler çok olsa da Nesimi tekdi; kader onu gidilmiş yolla gitmeye değil, hiç iz bırakılmamış yollara yöneltti.

Uzaklaştı Bektaşilerden. Onu, Hurufiliğin âhenrübasi cezbediyordu.

Hurufilerin önderi Şeyh Fazlullah (1339–1394) idi. Hallac-ı Mansur'a sevgisinden dolayı Seyit İmadeddin'in önceki mahlası "Hüseyni" idi.

Fazlullah'ın mahlası "Neimi" olduğundan, İmadeddin de ona benzemek için eski mahlasını "Nesimi"ye çevirdi. Tebriz'de doğmuş Fazlullah, zamanının esas bilim alanlarını gençlik yıllarından itibaren mükemmel biçimde kavrasa da, ekmeğini 'papakçılıktan' çıkarıyordu. Lakin onun alınına, 'beş-on başa papak dikmekten' daha azametli bir görev – yüzlerce binlerce beyne ülküler düsturlar bağışlamak, taze bir felsefi feza doğurmak yazılmıştı.

Hurufiliğin ana kitabı, esas ders kitabı olan "Cavidanname"yi kaleme aldı.

Nesimi'nin gazeline illüstrasyon. Ressam O.Sadıkgzade

"Muhebbetname"si, "Arşname"si, "Növmname"si de vardı. Ama onlardan hiç biri "Cavidanname" kadar meşhur olup elden ele, yürekte yüreğe, akıldan akla gezmedi.

O kitap, Nesimi'nin de beynine ışığını yansıttı.

Ve Nesimi tapındı bu kitaba, bu üstada, bu talime:

**Nagehan bir şahe düşdü gönlümüz,
Yüzü bedr ü mahe düşdü gönlümüz,
Ta ki Fezlullah'e düşdü gönlümüz,
Uş hakiki rahe düşdü gönlümüz.**

1386 yılında Fezlullah Hurufiliğin tebliğ etmek ve etrafına yeni takipçiler toplamak için Şirvan'a geldiğinde, artık Seyit İmadeddin bir şair olarak ünlenmişti. Bakü'de Fazlullah'la görüştükten, arzusunda olduğu Hurufilik Tarikatına bin bir kalp teliyle bağlandıktan sonra, şairlik şöhreti biraz daha artmıştı. Bizzat ilan ediyordu:

**Ey Nesimi, cihanı tuttu sözün,
Övnekellah ki, şah-i kişversen.**

'Şah-i kişver' – 'ülke padişahı' deyimi, galiba, burada mecazi anlamda kullanılmıştı. Lakin gittikçe safları sıklaşan, kapsam alanı enginleşen ve daha müteşekkil bir görkem alan Hurufiliğe; sadece şair ve filozofların hücreler dahilinde eğlenmesi gibi değil, siyasi iktidar için tehlikeye kaynağı olarak gören hakimiyet, kati tedbirler almaya karar verdi.

Timur'un emriyle oğlu Miranşah Hurufi dedesi Fazlullah'ı hapsederek Nahçıvan'a götürdü. Bir müddet Elince Kalesinde tutulan Neimi, tüm müritlerine ders olsun diye korkunç bir ölümle cezalandırıldı – at kuyruğuna bağlanarak taşlara vurula vurula parça parça edildi...

Belli ki Fazlullah, katledilmeden önce bir kaç gün kalede kim bilir hangi adların, hangi sırların ağzından alınması için tutulmuştu.

Neimi'nin sona kadar metanetli olması, işkencelere dayanarak ülküdaşlarını satmaması şu sebepten inandırıcı görünüyor ki, takipçilerinin kurtuluşu namına Fazlullah bir şefkatli hoca, necip mürşit gibi önceden önlemine almıştı.

Ölüm yolunda 'Vasiyetname'sini özgür silahaşlarına iletmeye imkan bulmuştu:

"Tüm dervişlere selam söyleyin. Tüm müritler telef olabilir, her kese kastedilebilir. Nerede olsalar, öyle etsinler ki, benim müridim olduklarını bir kimse bilmesin. Becerebilse-

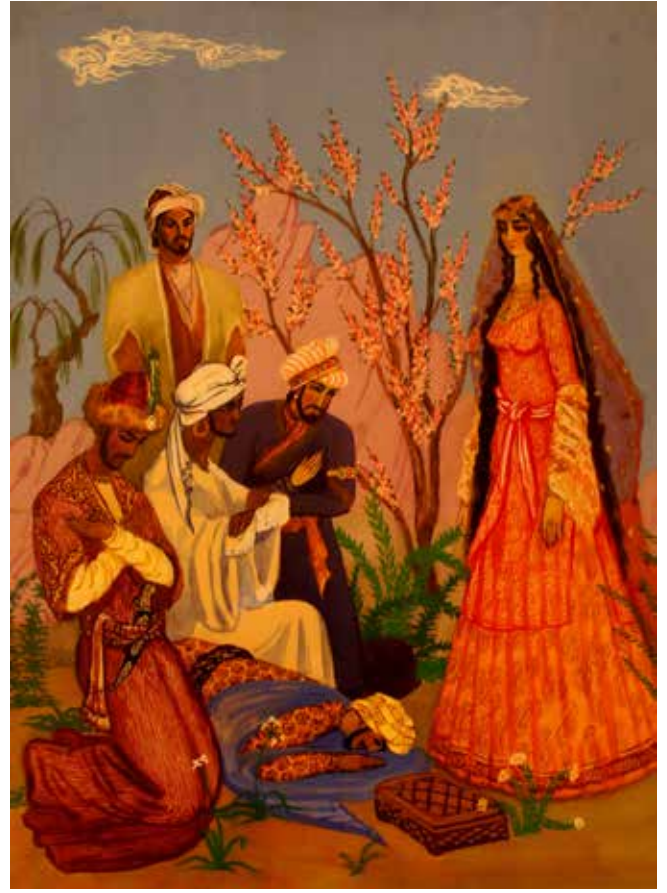

Nesimi'nin gazeline illüstrasyon. Ressam M.Rehmanzade

ler, Gilan'a, Mazenderan'a gitsinler. Telef etmek için peşle-
rinden biri gelebilir. Kendilerini son derece gizli, yine de gizli
tutmalıdırlar. Kendi giyiminizi, dış görünüşünüzü deyişin,
şirvanlı ve dağlı toplamlarının şekline bürünün. Sağlam ve
ulaşılmaz uzaklıklara gidin. Bu işi oldukça çabuk yapın ki,
ordudan peşinizce kimse gelmeden ve telefata uğramadan
gitmiş olasınız. Elbette, elbette, elbette, gitmeye acele edin.
Uzak, dağlık yerlere çekilin, adlarınızı deyişin. Dervişlik me-
rasimini üzerinizden atın. Her dem, her dem namaz kılıp bir
mesleye bağlanmanızı da tavsiye ederim”.

Fazlullah Neimi müdrik, kâmil bir insandı. Neyi tavsi-
ye ettiğini, neden böyle vasiyet ettiğini iyi biliyordu. Ta-
kipçilerinin coşkuluğundan, ipe sapa gelmezliğinden
de agahti. İşte bu sebepten, bazen bir sözü bir kaç kere
tekrarlıyordu ki, belki bu şekilde, tehlikenin ne kadar ya-
kın ve kaçınılmaz olduğunu anlata bilsin.

Nesimi ise “Vasiyetname”ye uymasına uyuyor, ancak
sonuna kadar değil. Anadolu’ya kaçıyor. Orada üstadın
nasihatine uygun olarak tarikatçılığa veda ederek halve-
te çekilmek yerine; yine dediğini diyor, yazdığını yazıyor,
başına bayağı meftunlar cem edebiliyordu.

Nesimi'nin gazeline illüstrasyon. Ressam M.Rehmanzade

Nesimi'nin celbetmek istediklerinin hepsi de onun
dediğini demiyordu. Dostlar kazanırsa, düşmanlar da
buluyordu. Kabına sığmamazlık onun iliğindeydi. İra-
desine itaat ettirerek, Neimi'nin umduđu gibi büsbütün
deyişmek, başkalaşmak ona özğü bir huy değildi.

Cihana ve cihanlara sığmayan bir zirve, Vasiyetna-
me'nin taleplerine nasıl sığabilirdi? Ülküsü, fikri, gayesi
– ayeti onun kendinden de güçlü, ulu olduğunu itiraf
ediyordu:

**Mende sığar iki cihan, men bu cihana sığmazam,
Gövher-i lamekan menem,
kövn ü mekane sığmazam.
...Can ile hemcihan menem,
dehr ile hemzaman menem,
Gör bu letifeyi ki, men dehr ü zamane sığmazam.
Gerçi bu gün Nesimi'yem, haşimiyem, qureyşiyem,
Menden uludur ayetim, ayete, şane sığmazam.**

Hurufilik de, Bektaşilik de Nesimi'nin etkisi ile Anado-
lu'da derin kökler atıp, kanatlarını geriyordu. Nüvesinde

Nesimi'nin gazeline illüstrasyon . Ressam O.Sadıkgade

ince sözleri derk eden bir adamdı. Batından zahire çıkan nefes tufan gibi onun gönül denizini çuş-ü hüruşa getirdi. O deryanın dalgalanmasından şairin harfları ve kelimeleri cevahir-i esrar gibi kenara döküldü. Ayık zahirperestlerin nazarı hakikat şahlarına layık olan o cevahlere düştükçe, şairin sözünü anlamadılar. Onu cezalandırmak istediler. Helep'te zahiri ülemadan bir münkir ondan sordu: "Bu civanın yüzünde ne görüyorsun ki, bu kadar heyecan ve mestlik gösteriyorsun?"

Cevap verdi ki, onun yüzünün aynasında Hakkın Suretini müşahede ediyorum. Münkir dedi: "Biz de o civanı görüyoruz, peki niçin o suret bizim gözümüze görünmüyor?" Şair dedi: "Bu devlet kuşu sizin kabiliyetinizi kendine yuva etmedi ve bu saadet kuşu sizin himmetinizin başına gölge etmedi".

Seyit Nesimi ile o münkir arasında bu sohbet geçtikten sonra, şairin düşmanı daha da hiddetlendi ve valinin yanına gidip bir kaç yalan da ekleyerek haber verdi".

Nesimi o yerlere varana kadar evlenmişdi, ya da ailesini orada mı kurdu?

Bu suale dürüst ve doğru cevap veren kaynak yoktur. Ama daha kuvvetli ihtimal budur ki, aile sahibi olması Suriye'ye gidip yerleştiği, orada meskunlaştığı zamanların hadisesidir.

siyasi niyetler olması, oralarda da hakimiyeti bu yolun yolcularına sert davranmaya itiyordu.

Bektaşiler sadece asılmıyor, başları kesilmekle kalmıyor, Sultan Murad zamanında onların bazıları ateşe atılıp diri diri yakılıyorlardı.

Nesimi vaziyetin gittikçe karmaşık hale geldiğini duyarak yine düşer yollara... Bu kez Irak, Suriye yönüne döner... .

O, üç dilde – Türkçe, Farsça, Arapça yetkin bilgiye sahipti, her üç dilde şiirler yazıp ve "Divan"lar bağlamıştı. Bu sebepten mefkuresini intişar ettirmekte onun dil, nazim mehdutluğu yoktu.

Kafkas'ta, Anadolu'da olduğu gibi, Arap aleminde de ihtiramla karşılandı. Lakin, her zaman olduğu gibi; saygı gösterenler, peşisıra gidenler gibi, kin besleyenler, onu hikke ile karşılayanlar da az değildi. Şair ve hükümdar Hüseyin Baykara'nın veziri Emir Kemaleddin Hüseyin "Mecalis ül-üşşaq" ("Aşıkların yığnakları") adlı eserinde Nesimi etrafında, sonunda onu katle ulaştıracak tehlike çemberinin gittikçe daralmasının sebeplerinden birini açıklıyordu: "Neimi nefesinden gelen nesimleri koklayan Emir Seyid İmadeddin "Nesimi" adı ile meşhurdur. Garip bir aşık ve haneharap idi. Gençliğinde aşık olmuş, bilgili ve

Çün Nesimi'nin Ebülfezl oldu haktan künyesi, Cümle esmanın hurufi ayn-i elgabındadır.

Fazl'in atası. Mahlasini ustadın şerefine Nesimi etmişdi, oğluna da yine mürşidinin pak adına göre Fazl adı verdi.

Torunları, uruğundan olan Nesimler bu gün de Suriyede ömür sürmektedir.

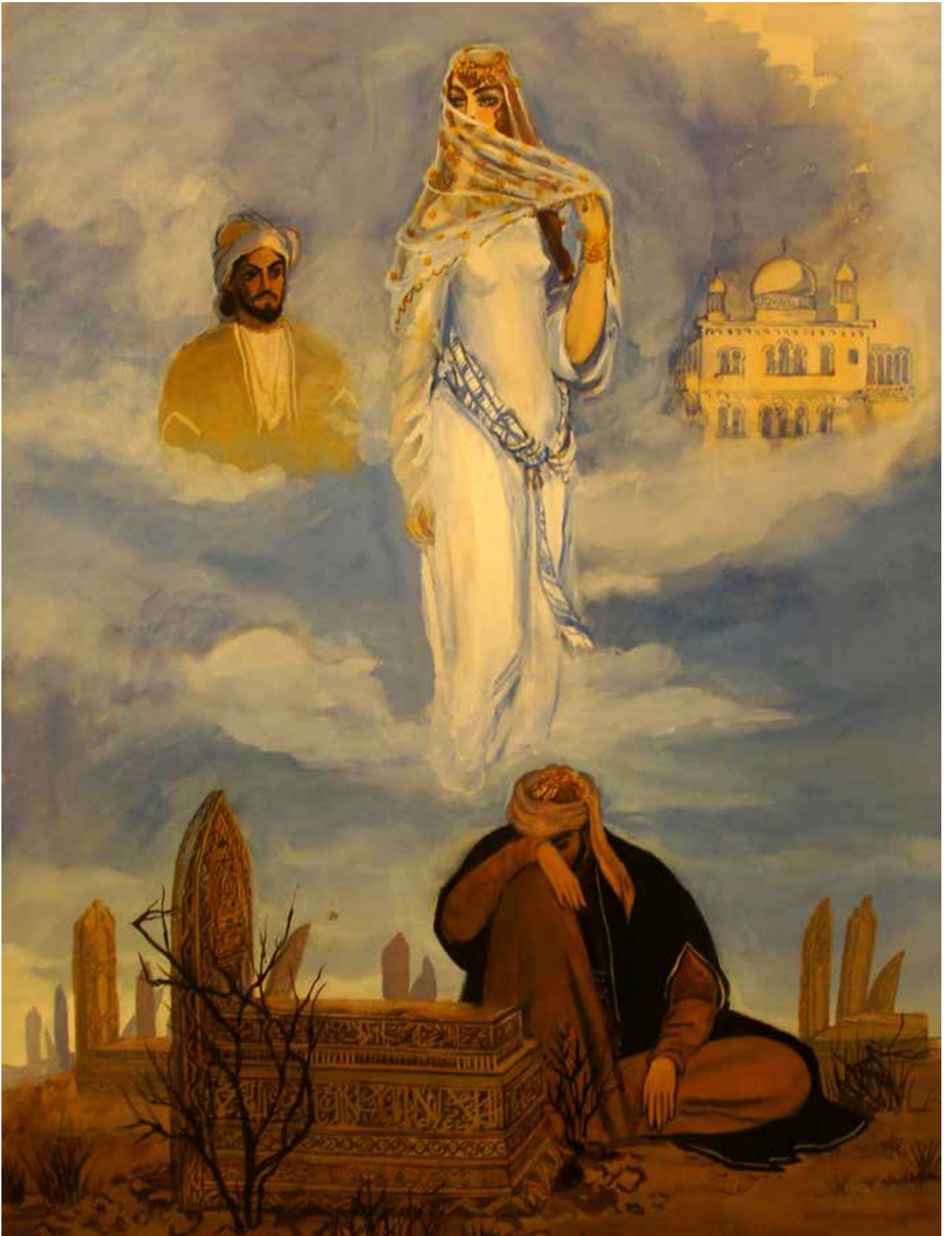
Ancak onları küçük bir deste dost, tanış, akraba tanıyor.

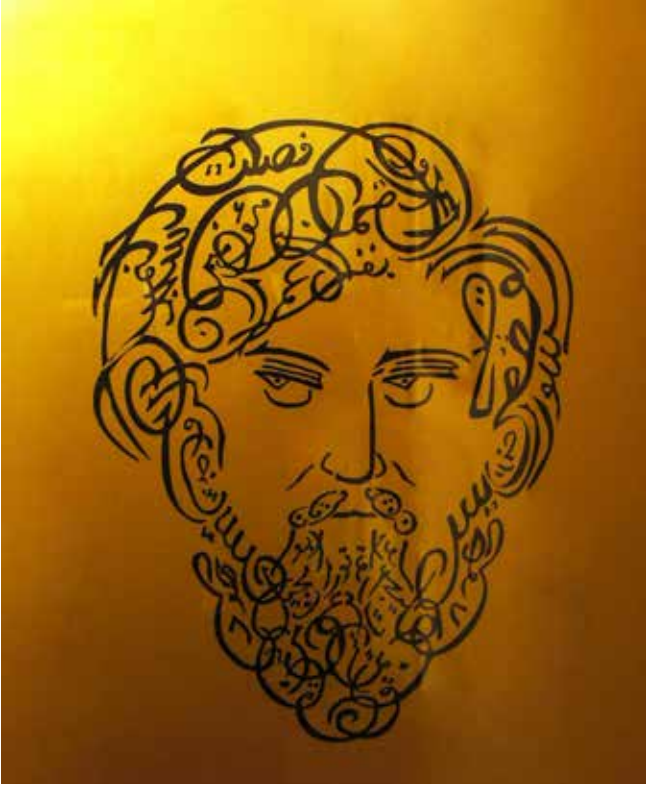
Nesimi'nin şiir yavrularını ise şimdi her kes tanıyor, gelecekte de tanıyacaklar.

Hegbin nezeri bayed ta ruy-e mera bined, Çeşmi ke boved hodbin key ruy-e hoda bined? ...Ey çeşm-e Nesimira ez ruy-e to binayi, Anra ke to menzuri ğeyr ez to kera bined.

(Hakkı gören gözler gerekdir ki, benim yüzümü görsün, Hudbin olan gözler Allahın Yüzünü nece göre bilir?! Ey Çehresi Nesimi'nin gözlerine ışık veren, Maksadi Seni görmek olan Senden başka kimi görer ki?!)

Nesimi'nin gazeline illüstrasyon . Ressam M.Rehmanzade

Nesimi

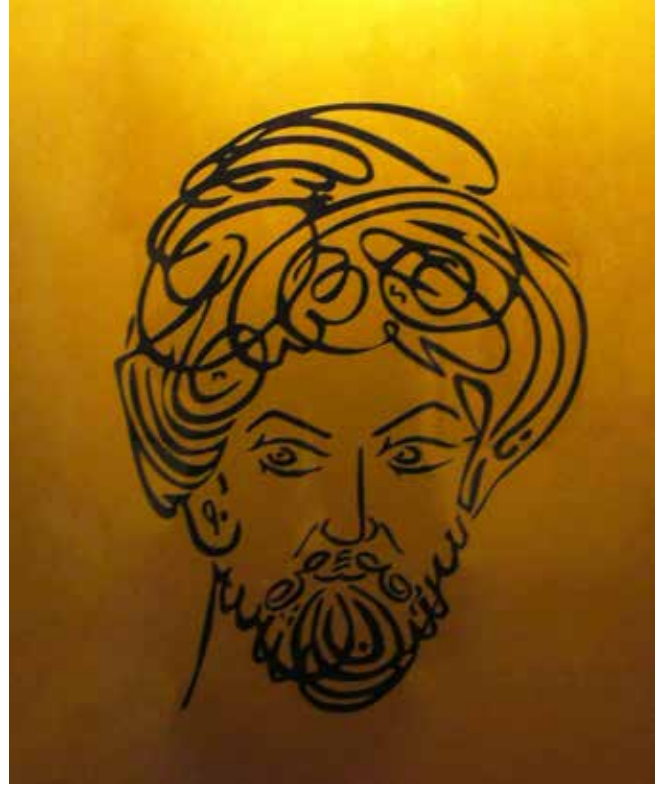
Salnameci rivayet ediyor ki; Nesimi'nin Allah'ın insanda tecelli etmesine nümune olan bu şiirini, onun öğrencilerinden biri Halep'teki kalabalığa bağırarak okuyormuş. Gazeli okuyanı tutuklayıp, Allah'a şirk koştığı için, çekmişler dar ağacının ayağına. Bu delikanlı civan "şiir benimdir, ben Nesimi'yim" diyor.

Olayı haber alınca Nesimi, alelacele yetmişmiş bu meydana, mertliğe insanca cevap verip, hakikati ortaya çıkarmış, öğrencisinin onu kurtarmak namına bu şiire sahip çıktığını bildirmiş ve günahsız genci özgürlüğe kavuşturarak kendisi divana teslim olmuş.

Nesim'yi ele geçirmek için zaten tüm ağlar kurulmuş, namert avcılar pusuya yatmışlardı. Münasip fırsatı bekliyorlardı. Bu şiir olayı olmasaydı, tabii ki, başka bir sebep bulacaklardı.

Onbeşinci yüzyılın Arap tarihçisi Müveffakattin Ahmed ibn İbrahim el-Halebi "**Künuz üz-zeheb ve tarih-i Halep**" ("Altın Hazinesi ve Halep Tarihi") isimli kitabında, bizi kana batmış o günlere götürüyor.

Kaynak, Nesimi'nin idamına hüküm veren fermanın metnini de hıfz etmiş, şairi mühakeme eden 5 kişinin adlarını da yaşıatıyordu. Şairi anıp onları lanetlemek için mi? Fakat bu lanet hepsine düşmüyordu. Baş hakim – İbn Şangaşül Hanefi, Nesimi'nin zındık, mühlid ilan edilerek

Nesimi

Halep şehrinin din alimleri karşısında itham edilmesini, herkesin gözü önünde katledilmesini talep ediyordu. Lakin mahkeme heyeti üyelerinden biri – Şemseddin İbn Eminüddövlle buna karşı çıkıyor, böyle bir ağır hüküm vermeden önce ona kanıt gerektiğini söylüyordu; "Eğer sen bu iddiayı ispat edemezsen, senin öldürülmesine yönelik bir karar çıkarırız".

Bu direniş mahkemeyi yürüten İbn Şangaşül'ü zor duruma sokuyordu. O, mahkuma yönelik suçlamayı ispat edemeyeceğinden ve cezalandırılacağından korkarak geri çekilir.

Fakat idamın ısmarlama olduğunun ve hangi sebeple olursa olsun yerine getirilmesi şart koyulduğunun delili budur ki; vaziyet böyle şekil aldığı anda mahkemeye Şehabeddin İbn Hilal gelir.

"Nesim'in tövbesinin kabul edilmemesine ve öldürülmesine fetva veriyorum. Çünkü o, gerçekten de, kafırdır. Bunu sübut da ederim".

Kadıy-ul kuzat – kadılar kadısı Fahreddin el-Maliki: "Sen bir parça kağıda mahkumun öldürülmesinin gerekli olduğunu kendi hattınla yazabilir misin?" – diye sorar.

Şihabeddin İbn Hilal hemen o an kalem alıp yazar.

Lakin, bundan sonra bile diğer mahkeme üyeleri karama uymak istemiyorlardı.

Nesimi Hurufilerle. Ressam A.Ceferov

Fahreddin el-Maliki mahkeme üyesi olan kadı ve ülemanın bu kararı onaylamadığını öne sürerek ölüm hükmü çıkarmaktan imtina eder.

Mahkeme, karar kabul edilmeden durdurulur, Nesimi yeniden zindana götürülür.

Neden böylele tereddütteydiler?! Birincisi, Nesimi'ye kafir damgası vurmak öyle de kolay değildi. Onun her mısrasının, her beytinin ardında "Kuran" hikmetleri yatıyordu.

"Kuran" çeşmesinden su içmiş Nesimi hikmetlerini dini teftiş gibi yorumlayarak, aksi anlamlandırmak mümkünse de, o iddiaların her birini yıkacak aksi müddealar da getirmek zor değildi. Hem de "Kuran"ın kendisinden, şeriatin esaslarından, en oturmuş fıkıhların, müheddislerin risalelerinden...

Hurufiliğe dair, bu sözün açılımıyla ilgili şöyle bir yorum da var ki; bu, hiç de "harf" kelimesiyle bağlı değil, "harfe" – zanaat, meslek sahibi, sanatçı sözü ile bağlantılıdır. Gerçekten de, Hurufiliğe katılmış insanların çoğu orta tabakanın insanları, zanaat, meslek sahipleri, küçük tüccarlardı. Belki de, bu isyankarlar için felsefi bir perde,

dini-tarikatçı bir örtü altında saklanmak karlıydı. Belki devlet de bu sırrı tanımlayabilmişti?

Sultan Müeyyed'in emri çok da vakit kaybetmiyor.

"Derisi soyularak cesedi Halep'te 7 gün ahaliye nümayiş ettirilsin. Sonra el ve ayakları kesilsin ve bir parçası Zülkader oğlu Alibey'e, kardeşi Nesireddin ve Osman Karayölek'e gönderilsin. Çünkü bu Nesimi onların da itikadını bozmuştur."

Nesimi'nin idamı ile Babek'in idamının benzer yönleri vardır.

Onlar ikisi de bir gaye uğrunda kurban giden şehitlerdi.

Babek'in de boynunun vurulmasından önce; kılıç tutan sağ, sonra ise sol kolunun, daha sonra ayaklarının bedeninden ayrılması hükmedilmişti. Kaynaklar hayret ve hayranlıkla şahitlik ediyor ki, böylesi dehşetli idam sürecinde, Babek tüm ağırlara dayanarak sesini dahi çıkarmadı. Sadece sağ kolu vurulduğunda, sol elini kendi kanına batırarak yüzüne çekti: "Kanım aktıkça, rengim ağaracak. Korkudan rengimin kaçtığını zannederler".

İdam edilen Nesimi'nin de kanı aktıkça renginin

Nesimi. Ressam M.Abdullayev

solduğunu gören çevresindekilerden birinin kinaye ile "Rengin ne için sarardı?" sorusuna, rivayetlerde şairin verdiği mağrur cevabı kalıyor: "Ben ebediyet ufuklarında doğmuş aşk güneşiyim. Güneş gurub ettiği vakit sararır".

Fakat bu çok ibretlik ve bir çoklarına da bildiği bir başka söylem de halkın hafızasına nakşolmuştur. Güya Nesimi'nin idamında ısrarlı olan katı dindarlardan biri, "bu öyle rezil bir kafirdir ki, kanından bir damlacık nereye düşerse, o yeri kesip atmak gerekir" demiştir. Tesadüften Nesimi'nin bir damla kanı o müminin parmağına düşer. Görenler kıyameti koparır ki; o adam sözünü yerine getirsin, murdar kanın sıçradığı parmağını kessin.

Ruhani: "Ben öylesine, sözün gelişi söyledim", – diyerek vaziyetten kurtulmak ister.

Ve Nesimi ölüm ayağında sızlaya sızlaya sonuncu gazelini okur:

**Cane sen candan ne kim gelse, cigerler ağrımaz,
Hakk bilir, bir zerre neşterden damarlar ağrımaz.
Zahidin bir barmağın kessen, dönüb haktan kaçır,
Gör bu gerçek aşığı serpa soyarlar, ağrımaz.**

Onu "dinsiz"likle itham edip öldürdüler, "yoldan çıkmış" deyip mahvetteler, "Allahsız" deyip söndürdüler. Gerçekte ise ne dinsiz-imansız, ne de Allahsızdı. Onun akidesine göre, insanla Allah bir birinden ayrı değildi. Dünyada olan her zerre Küll'ün – Allah'ın bir ışıltısı, bir parçasıyken, o kendini Tanrısından ayrı nasıl tasavvur ederdi? Nesimi'nin düşüncesine göre, bu iki anlayışı – Allah ile insanı bir birinden ayırmak doğru değildi. Elbette, her insanı değil, kamil insanı, Tanrı'nın ululuğunu fahmetmiş insanı...

Eriyip birbirine kaynaşmış, birbirinde kaybolmuş iki anlayışı bir şekilde parçalamak, bir birinden cüda salmak, aslında, hiç mümkün de değildir.

Vahdet-i vücud felsefesinin, tasavvufun cevheri de buydu.

Böyle söylemek suç olsaydı, o zaman tüm sufler aynı cezaya maruz kalmalıydı.

O zaman tüm sufler ve tasavvufun kendisi imana, Allah'a zıt ilan edilmeliydi.

**Vahdetin şehrinde seyran eylerem,
Men seni cismimde hayran eylerem,
Gencimi (hazinemi – R.H.) ademde pünhan eylerem,
Ademi hem Hakk, hem insan eylerem.**

Nesimi sahte sınırlar çizmenin karşısındaydı. O, insanı Allah makamına yüceltip, Allah'ı insan kadar yakından görüyordu.

...Kastamonulu Latifi'nin 1546 yılında yazdığı "**Meşair üş-şüera**" ("Şairlerin tanınmışları") adlı tezkiresinde özlü ifadelerle verdiği tarif, Nesimi'nin şahsiyetinin de, kaderinin de mahiyetini ifade etmektedir: "*Aşk meydanının serbaz-i bibimi (Korkusuz Askeri) ve muhabbet Kabesinin feda-yi azimi (Büyük Kurbanı)*".

Bu değerlendirmenin dikkata layık yönü şudur ki; Latifi Hurufiliği kabul etmeyen, bu cereyanı küfür sayarak lanetleyen, Hurufi şairlere kin besleyen bir şahısdı. Ancak Nesimi'ye şair olarak hayrandı.

Nesimi kelamının mucizesi, onu, hatta bu çılgın şairin günah sandığı düşüncelerine de bigane kalmaya sevk etmişti.

Nesimi sözündeki cazibe ve sihir öyle bulaşıcıydı ki, ona düşmanca münasebet besleyenleri de yumşatmaya kadirdi. Hatta Nesimi'yi en ağır söylemlerle itham edenken bile, onlar, üstadın sözündeki füsunkarlığı itiraf etmemek insafsızlığını üzerlerine almaktan kaçınıyorlardı.

Nesimi'yi düşman gören Arap salnamecisi, şairin idamı ile ilgili bir kaynağında, bir taraftan: "*Bu şahıs kafir ve allahsız idi. Hudavend-i alem bizi onun amellerinden ve sözlerinden korusun*" diye dua ederken, imanını batıl

Halep'te Nesimi'nin türbesi

etmemek için hemen ardından, sığağı sığağına bir son cümle de ilave ediyor: "Diyorlar, onun ince şiirleri varmış"...

Bu gerçeği Nesimi'nin hayranlarından olan meşhur Türk alimi Abdülbaki Gölpınarlı da farketmişti: "Nesimi, her şeyden önce, inancı için canını verecek kadar kuvvetli bir imana sahiptir. Bu bakımdan onun bir çok şiirleri didaktik bir mahiyet taşıyor. Fakat o, aynı zamanda o kadar da lirikdir ve o kadar aşık bir şairdir ki, insan onun şiirlerini okurken inancını, telkin ettiği fikirlerin mahiyetini hiç düşünmez, samimi heyecanına kapılır, onun aşk havasına girer".

...Bu havaya girmemek, bu havayla yücelmemek namümkündü...

Bu şiirde ne Hurufilik var, ne Bektaşilik, ne de bir ayrı tarikatın dalgası. Nesimi makamın kanadındadır, sözlerle oynar, sözlerin manalarıyla makamları kaynaştırarak birinden diğerine atlar.

Ya bu şiiri okuyup, onun altında hangi gizli işaretler aranabilir?

Dupduru insani sevgiden öten bir şarkıdır ki kalmış;

**Menim yar-i vefadarım, gel ahir,
Melek suretli dildarım, gel ahir.
Ferağın canımı yıktı begayet,
Hebibim, munisim, yarım, gel ahir.
Senintek görmedim bir gül cihanda,
Benövşe, taze rüzgarım, gel ahir.**

Bu gün bu kadar tatlı, bu kadar zarif Azerbaycan dilinde konuşuyorsak ve yazıyorsak, Nesimi'nin rahmetlerini eksik etmeyelim.

O olmasaydı ve onun dil takipçileri bu dil imaretimizi süslemeseydiler, bu dil böyle gözalcı olur muydu?

Sadece Azerbaycan Türkçesi değil, Türkiye Türkçesi de Nesimi'ye borçludur. Emsalsiz Türk alimi Mehmet Fuat Köprülü de aynı fikirdeydi: "Bu ilahi sanatkar, lehce-i nazmı itibarı ile tamamen Azeri dairesine mensup olduğu halde, Osmanlı edebiyatı üzerinde de pek derin izler buraktı. Fuzuli de dahil olmak üzere tüm Azeri şairleri iki asır onu kendilerine mükteda bildiler".

Nesimi bu tüyüğünü yazarken XIV. asırdı ve şair kendini o çağın söz mülkünde hükümdar saymakta haklıydı:

**Ay ile güneş yüzün hayranıdır,
Mişk ile anber saçın terhanıdır,
Çün Nesimi alemin sultanıdır,
Devr anın, devran anın devranıdır.**

Şimdi, XXI. Yüzyılda da yine devir onun devri, devran onun devranıdır.

Nesimi yalnız lamekan – mekansız değil, hem de la-zamandır –ZAMANSIZ!

Mekanı – bütün dünya, zamanı – ebediyet! ✨

Kaynakça:

1. Hüseyin Ayan. Seyyid Nüsimi hakkındaki çalışmamız. Edebiyat fakültesi araştırma dergisi. Sayı 2 (ayrı baskı). Ankara Üniversitesi Basımevi. Erzurum. 1971
2. Hüseyin Ayan. Hesimi. Hayatı, Edebi Kişiliği, Eserleri ve Türkçe Divanının Tenkiti Metni. I Cilt. Türk Tarih kurumu Basın Evi. Ankara. 2002
3. Nəsiminin farsca divanı. Müqəddimə və şərhlərin müəllifi Əkrəm Cəfər. Bakı: Azərneşr, 1972
4. İmadəddin Nəsimi. Seçilmiş əsərləri. Tərtib edən Həmid Araslı. Bakı: Azərneşr, 1973
5. Salman Mümtaz. Nəsimi //Azərbaycan ədəbiyyatının qaynaqları. Bakı: Avrasiya press, 2006
6. Gölpınarlı Abdülbaki. Nesimi-Usuli-Ruhi. İstanbul, Varlık Yayınları, 1953
7. Gölpınarlı Abdülbaki. Vasiyetname-i Fazlullah-i-Hurufi. Şarkiyat Mecmuası. İstanbul, 1958 No 2
8. Kastamonlu Latifi. Tezkire-i-Latifi. İstanbul, İkdam Matbaası, 114. Latifi Tezkiresi (hazırlayan Mustafa İsen). Ankara, 1981
9. سيد عماد الدين نسيمي. ديوان. با مقابلة و تصحيح و حميد محمد زاده. نشریات دولتی آذربایجان. باکو، 1972 16.
10. شرح شطحیات تصنیف شیخ روز بهان یقلى (در تاریخ 570 هجری 1172 میلادی) بتصحیح و مقدمه فرا نسوی از هنری کربین. تهران 1344
11. نسیمی. دیوان. فی شهر جما دی الاخر سنه. اختر مطبعه سی. 1298